

Djupa schakt i Stora Gatan, Västerås

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Fornlämning Västerås 232:1, stadslager
Stora Gatan (kvarteret Lea)
Västerås domkyrkoförsamling
Västerås kommun
Västmanlands län
Västmanland

Oskar Spjuth

Djupa schakt i Stora Gatan, Västerås

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Fornlämning Västerås 232:1, stadslager
Västerås domkyrkoförsamling
Västerås kommun
Västmanlands län
Västmanland

Oskar Spjuth



Denna rapport har framställts av ett företag
vars miljöledningssystem är certifierat enligt ISO 14001
av Svensk Certifiering Norden AB.

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2018

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande MS2012/02954.

ISBN 978-91-7453-676-8

Tryck: JustNu, Västerås 2018

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	5
Historisk bakgrund	5
Undersökningens förutsättningar	6
Undersökningsområdet	6
Tidigare undersökningar	6
Syfte	6
Metod och genomförande	6
Undersökningsresultat	8
Utvärdering	9
Referenser	10
Tekniska och administrativa uppgifter	11
Bilagor	12
Bilaga 1. Schaktabell	12



Figur 1. Platsen för undersökningen är markerad med en gul ring. Utdrag ur Terrängkartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Under hösten 2017 utförde Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning i Stora Gatan vid kvarteret Lea. Undersökningen gjordes då gatan byggdes om med anledning av att sättningsskador uppstått. Undersökningsområdet var beläget inom fornlämningen 232:1, Västerås medeltida stad, och syftet var att löpande dokumentera den berörda delen av fornlämningen och tillvarata fornfynd. Samtliga schakt som grävdes gjordes i äldre schakt och därför har schakten i huvudsak efterbesiktigats. Fyra djupschakt med en total area av cirka 134 m² och ett djup på mellan 1,5 och 2,2 meter grävdes. Förutom det banades en del av gatan av till 0,6 meters djup och schakt för anslutande elkabel till en sträcka av cirka 80 meter och 0,5 meters djup. Innehållet i schakten utgjordes enbart av moderna fyllnadsmassor. Trots relativt djupa schakt påträffades ingenting av antikvariskt värde.

Inledning

Då sättningsskador uppstått i Stora Gatan, vid kvarteret Lea, gjorde Mälarenergi en utredning om anledningen till sättningsskadorna, samt lade nya kablar och Västerås stad byggde om gatan. I samband med markarbetena utförde Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) under september och november 2017 en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. Den arkeologiska undersökningen har utförts efter beslut från Länsstyrelsen i Västmanlands län, eftersom schakten riskerade att beröra delar av fornlämningen Västerås 231:1, stadslager. Västerås Stad har beställt och bekostat undersökningen. Oskar Spjuth var projektledare och har sammanställt denna rapport.

Historisk bakgrund

Västerås är grundat vid Svartåns utlopp i Mälaren. Västerås omland är rikt på förhistoriska lämningar, bland annat Anundshög med kringliggande gravfält. Västerås stift är känt sedan 1100-talet, med Västerås som biskopsort. Stavningen Westraarus (Västra Aros) är belagd från 1223, för att särskilja orten från Uppsala (Östra Aros). Västerås har fungerat som utskeppningsplats för silver, koppar och järn från Bergslagen (Gustafsson & Redin 1977:6–8). Stora Gatan kom till på befallning av drottning Kristina 1644, när stadsplanen skulle läggas om efter tidens moderna geometriska gatunät, och blev då den stora genomfartsleden i Västerås (Gustavsson 1981:142–147).

Undersökningens förutsättningar

Undersökningsområdet

Schaktningsövervakningen utfördes i centrala Västerås inom det medeltida stadsområdet, längs med Stora Gatan mellan Källgatan och Västra Ringvägen. Båda sidorna av Stora Gatan är bebyggt med stora byggnader för butiks- och kontorslokaler. Arbetsområdet var avstängt för trafik vid undersökningstillfället.

Tidigare undersökningar

Riksantikvarieämbetet, UV Bergslagen, utförde två arkeologiska undersökningar i kvarteret Mina, söder om kvarteret Lea, år 1999. De undersökta lämningarna tolkades som enstaka byggnader och odlingsytor från 1600- och 1700-talen (Bergold m.fl. 2005:11–12).

I kvarteret Kleopatra, norr om kvarteret Lea, slutundersöktes 2005 ett bronsgjuteri med datering till 1600-talet. De äldsta lämningarna i schaktet daterades till sent 1500-tal (Bäck & Romedahl 2006).

En större undersökning gjordes i Norra Källgatan av Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) mellan juni och november 2015. Flera bebyggelselämningar dokumenterades med en möjlig datering till före 1100, och fram till 1800-tal (Alexander, manus:5, 36).

Syfte

Syftet med undersökningen var att löpande dokumentera den berörda delen av fornlämningen samt tillvarata fornyfynd. Kunskapen förväntades kunna bidra till områdets historia samt vara till nytta för samhällsplaneringen.

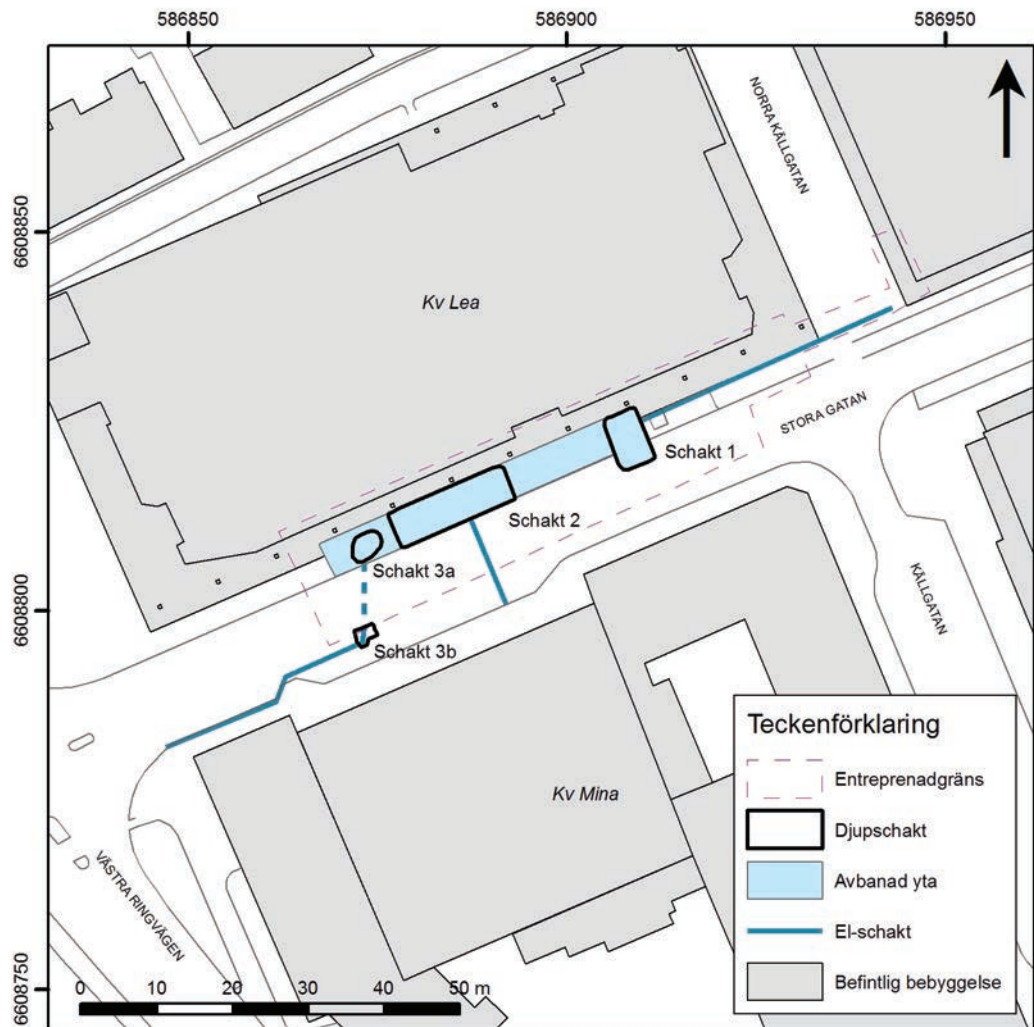
Undersökningen hade som ambition att klargöra fornlämningens utbredning inom schaktet, att göra en bedömning av kulturlagens, anläggningarnas och fyndens karaktär, mängd och bevarandegrad, samt att göra en preliminär datering och tolkning av fornlämningen.

Metod och genomförande

Schakten har regelbundet besökts då nya schakt tagits upp. Då samtliga schakt gjordes i äldre schakt förväntades fornlämningar framför allt i schaktväggarna. Schakten har därför till största delen efterbesiktigats. Schakt 1 och schakt 2 gjordes för utredning av sättningsskador och byte av ledningar (figur 2–3). Schakten hade en area på cirka 117 m² och ett djup på 2,2 respektive 1,5 meter (bilaga 1).

I samband med ombyggnationen av gatan lades även nya elkablar (figur 4). Dessa gjordes i äldre schakt till ett djup av cirka 0,5 meter och en längd av cirka 80 meter. Två cirka 1,8 meter djupa gropar grävdes i anslutning till elschakten, där elkablen sköts genom redan befintliga tomrör under gatan (schakt 3a–b).

På grund av bebyggelsen på båda sidor Stora Gatan har inte RTK-GPS använts vid inmätningar av schakt. Istället har dessa mätts in manuellt och digitaliserats i efterhand.



Figur 2. Schaktens lägen i relation till befintlig bebyggelse. Skala 1:1 000.

Undersökningsresultat

I samtliga schakt har enbart moderna fyllnadsmassor av sand och grus berörts. Trots att relativt djupa schakt har gjorts har ingenting av antikvariskt värde påträffats. Inga fornlager eller äldre anläggningar påträffades i schakten.



Figur 3. Schakt 1 för underhåll av VA. Foto från öster av Oskar Spjuth.

Utvärdering

Det är tydligt att Stora Gatan vid kvarteret Lea sedan tidigare berörts av stora anläggningsarbeten. Ett parkeringshus i flera plan direkt norr om Stora Gatan i kvarteret Lea är sannolikt en del av förklaringen till de stora störningarna. Det tycks som att det mesta av norra delen av Stora Gatan vid kvarteret Lea är urschaktat i modern tid. Det är dock möjligt att bevarade lämningar kan finnas i södra delen av Stora Gatan vid kvarteret Mina.



Figur 4. Schakt för el i södra delen av Stora Gatan. Foto från väster av Oskar Spjutb.

Referenser

- Alexander, D. manus. *1000-tal till 1800-tal i Västra kvarteret*. Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2017:26.
- Bergold, H., Bäck, M., Fogelberg, K. & Knabe, E. 2005. *Kvarteret Mina vid utkanten av det medeltida Västerås*. UV Bergslagen rapport 2015:17.
- Bäck, M. & Romedahl, H. 2006. *Björn Olssons bronsgjuteri i stormaktstidens Västerås*. UV Bergslagen Rapport 2006:22.
- Gustafsson, J-H. & Redin, L. 1977. *Västerås*. Medeltidsstaden 4. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer. Rapport. Stockholm.
- Gustavsson, G. 1981. *Gatunamnens historia i Västerås*. Västerås.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	KM17162
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-4361-17, 2017-09-29
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
<i>Undersökningsperiod:</i>	September–november 2017
<i>Personal:</i>	Oskar Spjuth (projektledare) Jonas Ros (arkeolog)
<i>Landskap:</i>	Västmanland
<i>Län:</i>	Västmanland
<i>Kommun:</i>	Västerås
<i>Socken:</i>	Västerås domkyrkoförsamling
<i>Fastighet:</i>	Stora Gatan (kvarteret Lea)
<i>Fornlämning:</i>	Västerås 232:1
<i>Fastighetskartan:</i>	66F 0IN Västerås
<i>Koordinater:</i>	X6608818/Y586907 (SV hörnet av schakt 1)
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 TM
<i>Höjdsystem:</i>	RH 2000
<i>Inmätningssmetod:</i>	Manuell inprickning
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Inga dokumentationshandlingar utöver denna rapport.
<i>Fynd:</i>	Inga fynd påträffades.

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Längd × bredd (m)	Djup (m)	Area (m ²)	Topografiskt läge	Beskrivning	Anläggningar
Schakt 1	7 × 5	2,2	35	Schakt i gatan.	Djupschakt för undersökning av sättningsskador. Enbart moderna fyllnadsmassor.	–
Schakt 2	17 × 5	1,5	82	Schakt i gatan.	Djupschakt för undersökning av sättningsskador Enbart moderna fyllnadsmassor.	–
Schakt 3a	4,5 × 3	1,8	11,5	Schakt i gatan.	Djupschakt för el. Enbart moderna fyllnadsmassor.	–
Schakt 3b	2,5 × 2,5	1,8	5	Schakt i gatan.	Djupschakt för el. Enbart moderna fyllnadsmassor.	–
Elschakt	80 × 0,5	0,5	40	Schakt i gatan.	Schakt för elkabel. Enbart moderna fyllnadsmassor.	–